

В.М. Щербатюк

доктор історичних наук, професор

Новітні трактування окремих подій і явищ історії української державності і права та історії України в цілому
(виступ під час науково-практичної конференції, присвяченої вшануванню пам'яті жертв Великого терору)

Шановні учасники конференції, вітаю усіх вас у цій залі. Перш за все варто наголосити на значимості сьогоднішнього заходу. Сьогоднішня конференція має не лише науково-теоретичне значення в контексті дослідження різнобічних наукових тем цієї проблеми, а й практичне, адже сприяє патріотичному вихованню підростаючого покоління та надає його учасникам певного наукового досвіду.

Цим заходом ми вшановуємо пам'ять жертв Великого терору, долучаємось до зусиль науковців донести до українського суспільства та світової спільноти об'єктивну інформацію про злочини, вчинені у ХХ ст. комуністичним тоталітарним режимом на теренах України. Також своїми зусиллями усі ми вкладаємо свою частку в утвердженні в суспільстві ідеалів гуманізму. В цьому наше значення як науковців, ваша вага як дослідників-початківців. В цьому – одне із вагомих значень науки.

Наука як сфера діяльності людини має постійно розвиватись. У ній не повинно існувати непорушних догм. Є певні усталені концепції, наукові теорії, науково обґрунтовані твердження та бачення подій і процесів, але й вони мають удосконалюватись. Наука лише тоді розвивається, коли існує науковий пошук істини, здійснюються наукові дослідження, результати яких обов'язково повинні формувати новітні підходи в дослідженні наукових проблем.

Так, наприклад, розглядаючи розвиток державності на теренах України у більшості підручників та посібників з історії держави та права України ми зазвичай спостерігаємо таку схему як «кіммерійці – скіфи – сармати – міста-поліси Північного Причорномор'я», або їй подібні, які все ж ґрунтуються на ній. У такому випадку ми упускаємо з поля зору місцеве автохтонне населення, яке, хоч і зазнавало впливу, а точніше проходив процес взаємовпливу, мало свої тенденції в етногенезі, об'єднавчих тенденціях і початках (прото)державотворчих процесів. Цю прогалину науково-педагогічні працівники кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ намагалися надолужити не лише у наукових публікаціях останніх років [1; 2], а й у ґрунтовному посібнику «Історія держави і права України. Курс лекцій» [3], з матеріалами якого, ми сподіваємось, студенти і курсанти академії уже зможуть ознайомитись у червні 2018 року.

Те ж саме, наприклад, ми можемо говорити й про значення терміну «Руїна», який в історіографії утвердився переважно як період в історії України [4]. Однак, на наше переконання, це, скоріш за все, стан політичного

та соціально-економічного розвитку України, що у більшій мірі охоплюється періодом Української революції 1648 – 1676 рр. та деяким постреволуційним часом [5].

Враховуючи новітні наукові підходи маємо сьогодні відмовлятися в історико-правовому сенсі й від термінів Лівобережна та Правобережна Україна. Останні доцільні у використанні як географічні терміни. В історико-правовому контексті слід застосовувати – Лівобережний і Правобережний гетьманат, про що сьогодні переконують ряд ґрунтовних наукових досліджень сучасних вітчизняних вчених [6].

Ми вже висловлювали нове бачення й щодо терміну Вітчизняна війна українського народу середини ХХ ст., який може бути застосований щодо періоду з моменту проголошення Карпатської України до часу знищення останніх загонів УПА (1939 – середина 1950-х років). Цю власну думку ми вже висловлювали у своїх працях [7, с. 11; 8, с. 44].

Вимагає нових підходів у своєму трактуванні й термін Великий терор, зокрема його використання до подій 1930-х років в Україні. У контексті історії СРСР термін застосовується до часу 1937 – 1938 років. В радянський час він утвердився в історіографії як Великий терор 1937 – 1938 рр. й щодо України, адже події та історико-правові процеси, які проходили на її теренах розглядалися лише в контексті подій Союзу РСР. Однак варто дивитись на цю проблему ширше – розглядати в цілому історико-правові процеси в Україні в контексті європейської історії та з позиції нівелювання ідей гуманізму. Водночас, трактуючи Великий терор в Україні, як систему спланованих радянським тоталітарним режимом репресивних заходів, за масштабністю і розмахом він припав не на усталені в історіографії 1937 – 1938 рр., а розпочавшись в рік так званого Великого перелому (1929 р.), у повній мірі розгорнувся 1932 – 1933 рр. із застосуванням до населення мору голодом і продовжувався протягом подальших 30-х років ХХ ст.

Отже, сучасні новітні підходи вимагають перегляду ряду усталених в історіографії термінів, трактування процесів (державо-) та правотворення і подій в історії України, зокрема, Великий терор в Україні, який сьогодні ми розглядаємо в ході нашої конференції.

Список джерел та літератури:

1. Щербатюк В.М. Зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України / В.М. Щербатюк, Ю.В. Сокур // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 1 (13). – С. 138–151. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_1_15
2. Щербатюк В.М. Родоплемінна консолідація в українських землях як вагомий чинник формування (прото) державних утворень / В.М. Щербатюк, Ю.В. Сокур // Концепція та методологія історії українського права: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, присвяченого пам'яті професора Олександра Шевченка, м. Київ, 28 квітня 2017 р. / ред. кол. І.С. Гриценко, М.І. Мірошніченко,

- П.П. Захарченко, І.А. Мацелюх, А.В. Крижевський. – К.: «ДС День Печати», 2017. – 220 с. – С. 54–61.
3. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. – К.: Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
 4. Див. напр.: Костомаров Н.И. Руина. Мазепа. Мазепинцы: [ист. монографії и исслед.] / Н.И. Костомаров. – М.: Чарли, 1995. – 797 с.
 5. Смолій В.А. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.) / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1999 – 352 с.
 6. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648 – 1714 рр. / Т. Чухліб. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2003. – 518 с.
 7. Щербатюк В. Шевченків край. Історико–етнографічне дослідження / Щербатюк В., Березовський О., Верговський С. та ін. – К.: Наукова думка, 2009. – 546 с. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0000041>
 8. Щербатюк В.М. Радянський повстанський партизанський рух на Лисянщині 1941 – 1944 рр. в контексті історичних традицій, загальних тенденцій та регіональних особливостей / В.М. Щербатюк // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 79. – С. 44–50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_79_14.